

դադար և սովորածը գործ զնելու աշխատենք. հարկաւոր է որ ճանաչենք մեզ և մեր շրջապատը: Եւ եթէ ամենաջինջ, հրաշակերտ հայերն որի մէջ ոչ միայն մեզ մեր բոլոր պահաւածութիւններով տեսնել կարող ենք, այլ նա և այն կատարելատիպը որի համաձայն մեր խօսքն ու գործը ուղղուած պէտք է լինի՝ սաւետարանն է: սակայն պատմութիւնն ու ներկայ կեանքն է: մեզ իբրեւ հայելի ծառայել կարող են: Պարծի ժամանակամիջոցում ենք ապրում և հարկաւոր չէ անդատման որ այն բոլոր շրջաններն անցնենք, որոնցով անցել են մեզ համար ճանապարհ հարթող քաղաքակիրթ ազգերը: Մենք այն բաղդաւոր վիճակի մէջ ենք, որ նոցա փորձերից և գոհարելութիւններից խրատուել կարող ենք և այդ փորձերի միջոցով յղիւած կեանքի հայելու մէջ աւելի պարզ տեսնել մեր անելիքը, քան նոքա իրենց ժամանակին տեսնել կարող էին: Հարկաւոր է միայն սիրտ ունենալ ամենայն համարձակութեամբ ճշմարտութեան աչքերի մէջ նայելու և մեր որոշակի ոք եղածը տեսնելուց յետոյ՝ ոչ մի ջանք, ոչ մի գոհարելութիւն չսնայելու, որպէս զի կատարելութեան հասնենք:

Կ. Վ.

ՄԻ ՆՈՐ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ.

Մայիսի 25-ին Լիւթմեն քաղաքի թատրոնում մինչև այժմ չտեսնուած մի ներկայացում տեղի ունեցաւ—խաղացին մի կրօնական թատրիկութիւն (Oper) «Քրիստոս» անունով, որի բնագիրը պատկանում է գեղարուեստագէտ (Aesthetiker) ուսուցչապետ Bult-haupt-ին, իսկ երաժշտութիւնը նորերս վախճանուած Ռուբինշտայնին: Լարպայում թէ և նորութիւն չեն կրօնական բովանդակութեամբ ներկայացումները կամ երաժշտական հանդէսները, բայց միանգամայն նորութիւն էր կրօնական «օպերը»՝ այն էլ քաղաքային թատրոնի բեմի վերայ: Օգտուելով գերմանական կրօնական և քաղաքական թերթերից՝ կաշխա-

տենք համառօտ ներկայացնել այդ օպերայի թողած տպաւորութիւնն ու բովանդակութիւնը:

Լաւջուց արդէն մեծամեծ պատրաստութիւններ էին տեսնուած ներկայացումը ըստ կարելւոյն շքեղ և կատարելաւ անելու համար. մի տիկին իւր գահիճը յատկացրել էր հագուստները պատրաստելու, ուր գործում էին բազմաթիւ աշխատաւորներ. թատրոնը բոլորովին փոխել էր իւր տեսքը՝ տօնական, շքեղ կերպարանք ստացել. նկարիչ Հանզրիխը այդ ներկայացման համար յատուկ դեկորացիաներ էր պատրաստել. երկու սեռի 300 հոգուց երգեցիկ խումբ էր կազմած: Չէր խնայուած ոչինչ, ինչ որ կարող էր նպաստել գեղեցկութեան, արուեստի կատարելութեան: Քաղաքի հարուստները խոստացել էին լրացնել ծախսի պակասը: Հրախրուած էին Վերմանիայի յայտնի երգիչներն ու երգչուհիները: Պա մի հասարակ ներկայացում չէր, նպատակը փող վաստակելը չէր, այլ արուեստը իւր կատարելութեամբ հանդէս բերել, և դա գեղարուեստական անման մի գործ կլինէր, եթէ չպակասէր, ինչպէս նկատում է Evang. kirchlicher Anzeiger-ը մի բան, որ այդ գործին իւր խակական արժէքը պիտի տար—կրօնական ոգին: Քրիստոսի գերը յանձնուած էր օրինակ մի հրեայի, Լիւթաւի քաղաքային թատրոնի վերատեսչին, թէև ինչպէս ասում են կոմպոզիտորի յատուկ ցանկութեամբ: *

* Երաժշտութեան մասին կարծիքները տարբեր են: Nat. Zeitung - ի լրատուն մեծ ոգեւորութեամբ գրում է. «Ռուբինշտայնի երաժշտութիւնը միանգամայն համապատասխան է քնացրի վեհ բովանդակութեան եւ ողբերգական գործողութեան. այստեղ այնտեղ կտորներ կան, որ աւելի պակաս են յաշողուած, բայց ընդհանրապէս վեհութիւնը գերակշռող է, այնպէս որ իւրաքանչիւր գործողութիւն խորին տրականութիւն է թողնում: Ուրիշները ընդհակառակ գրում են, թէ պատկերները ցամաք, անհրապոյր են, երաժշտութիւնն առանց զգացմունքի, առանց մեղդիայի եւ քնատրութեան: Բա մենայն դէպս պէտք է յիշել, որ ընթերցող, Պիդատոսի պալատի առաջ կատարուող ողբերգական կենդանի տեսարանը եւ Յուդայի դերից երկու միջնադէպեր ամբողջութեամբ մէջ կողքիցս տեղ են բռնում: Brem. kirchenblatt-ն էլ իւր կողմից շեշտում է, որ միանգամայն անյարմար էր մի այդպիսի նիւթ թատրոնական բեմի վերայ հանելը: Սակայն ընդհանրապէս ամէնքն էլ մի գեղարուեստական գործ են

Թատրոնը իսկապէս արտաքուստ զարդարելու կարիք չկար՝ շինութիւնն ամբողջապէս թաղուած էր մայիսեան կանաչի մէջ, բայց և այնպէս չէին մոռացել զարդարել մուտքի դռները: Պարտիզականական արուեստը թափել էր իւր բոլոր ճարտարութիւնը և հարաւային բոյսերի մի պուրակ դարձրել նոցա: Աերսը լուսաւորուած էր արշալուստի կիսամութ լուսաւորութեամբ, այնպէս որ դժուարութեամբ կարելի էր նկատել առարկաները՝ աղօտ կարմրագոյն մի լուսաւորութիւն: Ընցքերը նոյնպէս երկու կողմից լուսաւորուած էին ելեքտրական ջահերի կարմրավառ լուսով: Արագոյրը փոխուած էր, յարմարեցրած ղեկորացիային, մութ դունով, մէջադը խաչելութիւն, երկու արմաւենու ոսկի հովհարներ աջ ու ձախ կողմից թեքուած դէպի խաչը:

Աստուած է նախերգանքը: Արաժշտութիւնը մի բեկբեկուող, վշտալի մեղեդի է նրուագում: Աերգաշնակութիւնը սքանչելի է, թշթրացող երաժշտութեան հետ թրթրում է և ձեր սիրտը, յուզումը դնալով զօրանում է և վշտի զգացումը տիրում է ձեր հոգու վերայ: Հեռոցհեռէ խաղաղում է երաժշտութիւնը, բացուում է վարագոյրը:

Խորին գիշեր է. հեռու, մթութեան մէջ միայն մի աստղ է փայլում, կանգնած մի խրճրթի վերայ: Բեմի առաջին մասում հաւաքուած են հովիւները, արեւելեան, նահապետական հագուստներով, ոմանք իրենց հովուական ցպի վերայ կրթած, միւսները մատով հրաշքն են ցոյց տալիս՝ մթութեան մէջ փայլող աստղը: Ըհա ձեղքուում են ամպերը և մի նոր հրաշք է բացուում նոցա աչքերի առաջ՝ երկինքը լի մանկական, քաղցրիկ դէմքերով, հրեշտակների դասերն են դոքա՝ սպիտակ և ոսկեգոյն հագուստներով, մազերի խոպոպիքների վերայ վարդի պսակներ: Հրեշտակները փառաբանական երգ են երգում, նրանց երգակցում են հովիւները, ապա անհետանում է

այս չքնաղ տեսարանը: Հնչում է մի օտարօտի երաժշտութիւն: Արեւելեան, պերճ հագուստով կախարդական «փուշիներով» (չալմայ) զուլը փաթաթած երեւում է երեք թագաւորներից առաջինը իւր թիկնապահների հետ: Սորան հետեւում է հիւսիսային թագաւորը, զազանի մորթին կրծքի վերայ և պատերազմական նշաններով: Արիւոր թագաւորը մի ալեգար ծերունի է, արտաքինը հեղիական մոգի: Սորից հնչում է հովիւների երգը: Խրճրթի դուռը բացուում է և երեւում է մսուրքը: Յովսէփ յենուած իւր գաւազանի վերայ, Սարիամ խոնարհած դէպի Սանուկը, որից լոյս է արտացոլում: Գա մի դիւթական, կախարդիչ պատկեր է: Թագաւորները ծունկ են չոքում երկրպագելու... կարծես կամենում են փարել Փրկչի պատկերին: Հովիւների փառաբանական երգերով վերջանում է նախերգանքը:

Առաջին տեսարանը անապատն է, ներկայացնում բեմի առաջին մասում ցցուած են ժայռեր, որոնք երկու կողմից զալով մի դուռ են կազմում: Յիսուս երեւում է ժայռերի մէջ սպիտակ հագուստով, նա առանձնութեան մէջ ճշմարտութիւնն է փնտռում և գտնում է... Ըստուած է այդ ճշմարտութիւնը: Յաւիտենական հաւատարմութիւն է ուխտում նա: Ըհա նորա ետեւի կողմից երեւում է սատանան, լայն սև հագուստով, սև թևերով՝ փորձելու նորան: Յանկարծ, կարծես մի կախարդական շարժումով, անապատի տեղ բռնում է մի շքեղ, չնաչխարհիկ տեսարան, տարածութեան ամենահեռաւոր կէտերում երեւում են քաղաքների, աշտարակների, ոսկեփայլ դղեակների, ձոխ պարտէզների: Յիսուս ծունկ է չոքում աղօթելու՝ չքանում է կախարդական պատկերը, ծունկ է չոքում նորա հետ և փորձիլը: Արագոյրը ցած է իջնում՝ ծածկելով աղօթողներին:

Արիւրդ գետնարանը ղեկորացիայի կողմից նոյնպէս սքանչելի է. դա ներկայացնում է Յորդանանի գեղածիծաղ հովիտը: Յորդանանի այն կողմը թափված ժայռեր, այս

համարում այս թատերերգութիւնը եւ մեծ ոգեւորութեամբ գրում հանդիսականների վերայ թողած տաւառութեան մասին:

կողմը ճոխ փարթամ դաշտավայր է ներկայացնում: արմաւենիները բարձրուղէ կանգնած են բեմի երկու կողմից: Մէջտեղ երևում է Յովհաննէս ցուպը ձեռքին. նա ապաշխարութիւն է քարոզում իւր առաջ խնուող ամբոխին: Երեւեան երփներանգ հագուստը խռնուող ամբոխը խորին տպաւորութիւն են թողնում: Ըմեն ինչ բնական կարծես իրական լինի: Լեռան գլխից յամրաքայլ իջնում է Յիսուս և մկրտուիլ ցանկանում: Նա իջնում է Յորդանանի մէջ. Յովհաննէս ջուրն ածում է նորա գլխի վերայ: Երկնքից իջնում է աղաւնին և մի պայծառ շող լուսաւորում է Յիսուսի դէմքը: Ընտանեկի հրեշտակների գունդը երգում է. «Դա է Որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ»: Ըստ ժողովրդի երգը խառնուում է հրեշտակների երգի հետ. սորանով վերջանում է և այս պատկերը:

Հետեւեալ պատկերը լեռան քարոզն է: Լեռան ստորոտում դաշտավայրը տարածուում է հեռու, հեռու: Ըջ կողմից բարձրանում է մի ժայռ, նորա տակ կանգնած է Յիսուս, իսկ առաջը աշակերաններն ու ժողովուրդը: Ժողովրդի հագուստների տարբերութիւնը ցոյց է տալիս, թէ նորա առաջ կանգնած են ամեն տեսակի մարդիկ՝ հարուստ, աղքատ, իշխան, ռամիկ, ամէն ինչ բնական, անարուեստ կերպով: Հրաշալի պատկեր: Չախ կողմը նստած են փարիսեցիք, իրենց պատմական հագուստներով. դէմքերից նկատելի է, որ նոքա ի ներքուստ միութիւն չեն կազմում այդ պատկերի հետ: Փրկչի բերանից լսուում է երանութեան քարոզը: Ժողովուրդը ալեկոծուում է, քաղցած է, և ահա հրաշք՝ հարկւրաւոր ձեռքեր հաց են ստանում. մի կին հերարձակ, անառակ կնոջ պերճ հագուստով՝ փարում է Փրկչի ոտքերին. Յիսուս ոտքի է կանգնեցնում նորան: Դա Սարիամ Սագթաղեանցին է: Երաժշտութիւնը մի ողբ է նուազում. սպիտակ հագուստով մի խումբ պատանիներ՝ բաղդի պսակներ զլններին, մի բաց դադաղ են տանում, որի մէջ մօր միակ

զաւակն է հանգչում: Մայրը ողբում է իւր որդուն: Երփներանգ ժողովրդի մէջ խռնուում են սեւազգեստ սգաւորները: Դադաղը դրուում է բեմի մէջտեղ: Յիսուս կենդանութիւն է տալիս մեռած պատանուն: Մայրը ցնծութեան աղաղակներով պրկում է իւր սիրելուն: Դադաղակիւնները դուրս են գնում հեռուում՝ դանուող բազմութեան պատմելու կատարուած հրաշքը: Մայրը ծնծղայի դաշնակցութեամբ դոհարանական օրհներգ է երգում: Այնպէս խառնուում են սպիտակազգեստ պատանիները ժողովրդի ահագին բազմութեան հետ՝ որոնք ձեռքներին բռնած ունին երփներանգ ծաղիկներ, արմաւենու ոստեր: Առողակերութիւն է տիրում, ժողովուրդը երգեցիկ խմբի հետ «ովսաննա» է երգում, իսկ Յիսուս հեռանում է այդ ցնծութեան աղաղակների և օրհներգութեան ժամանակ:

Չորրորդ տեսարանը տեղի է ունենում Երուսաղէմում, տաճարի զաւթում: Դեկորացիան շատ շքեղ է և գեղեցիկ: Բնական կերպով տուր և առ է կատարուում: Հասնում է ժողովուրդը ովսաննաներով, ձիթենու և արմաւենու ոստերով: Յիսուս խարաղանք ձեռքին արտաքսում է վաճառականներին: Նորից հնչում է ովսաննան և ժողովուրդը առաջնորդում է Նորան տաճարից դուրս: Ըստ տեսարանին հիւսուում է Յուդայի մասնութիւնը, որ ժողովրդից բաժանուելով տաճար է շտապում իւր վարդապետին վաճառելու: Ժողովրդի հեռուում նուազող ցնծութեան աղաղակների հետ խառնուում է այժմ քահանայապետների յաղթական երգը:

Հինգերորդ տեսարանը ներկայացնում է Երուսաղէմի վերնատունը: Սենեակի մէջ տեղ երկար սեղանի վերայ պատրաստուած է ընթրիքը, աջ կողմը մի մեծ ջրաման: Սենեակի դրան յենուած է Յիսուսի մայրը՝ Սարիամ, անգօտի կանաչագոյն հագուստով, նա նայում է դուրսը թախիծը սրտում, ինչ ելք պիտի ունենայ այս ամէնը: Նա նկատում է իւր Որդու գալը և հեռանում է սենեակից: Յիսուս իւր աշակերանների հետ վերջին ընթրիքն է

կատարում: աշակերտների դասաւորութիւնը այնպէս չէ, ինչպէս **1** էոնարդօ դը **Ալինչի** նշանաւոր պատկերն է ցոյց տալիս: **Յուդան** նրստած է սեղանի ձախ անկիւնում: նա գարարուում է, երբ **Յիսուս** տեսնում է նորա հոգու խորքում կատարուող խորհուրդները: ներքին կարճ մաքառումից յետոյ գուրս է դնում նա աննկատելի կերպով: **Յիսուս** օրհնում է իւր աշակերտներին և յորդորում **Լեւտարանը** քարոզել աշխարհի չորս կողմերը: **Տեսարանը** փոխուում է: **Արկին** հրաշալի՝ գունեղ դեկորացիա: **Գեթսեմանի** պարտէզն է դա՝ մայր մտնող արեւ ծառագայթներով լուսաւորուած: **Չախ** կողմը ձիթենիների բուրակը և աջ բարձրուղէ՛շ արմաւենիներ: **Պարտիզի** մի կողմից երևում է քահանայապետի պալատը: **Յիսուս** երկու անգամ աշակերտներին քնած է զանում: **Դռներից** ներս են թափուում **հռովմայեցի** զինուորներ: նոցա ետեւից քահանայապետների և դպիրների խումբը: **Յուդան**՝ մոյգ կարմիր հագուստով և ղեղին վերարկուով, առաջնորդում է նրանց: **Ապիափան** հարցնում է **Յիսուսին**, թէ նա ձշմարիտ **Լստուծոյ Որդի**ն է: **Դրական** պատասխանի վերայ կապում են նորան և ամբոխով շրջապատած առաջ տանում:

Ա եցերորդ տեսարանը տեղի է ունենում **Պիղատոսի** պալատի առաջ: **Գործողութիւնները** կենդանի կերպով յաջորդում են միմեանց: **Յիսուս** շրջապատուած խաժամութ ամբոխից՝ ներս է բերուում: **Պիղատոս** երևում է պատշգամբի վերայ, ոսկէ վարսակալը ծակատին, **հռովմէական** հագուստով: **Ժողովուրդը** խռնուում է պատշգամբի շուրջը և դատ է պահանջում: **Յանկարծ** բացուում է ամբոխի շրջանը և երևում է **Յիսուս**, կարմիր քշամիդը վերան, գաւազանը ձեռքին և փշեայ պըսակը զլին: **Պիղատոս** փորձում է ազատել, բայց վերջապէս մահուան է դատապարտում: **Օսան** խաչը դնում են **Յիսուսի** ուսին և ստիպում՝ **Նորան** առաջ տանել: **Մարիամ** որին **Յիսուս** **Յովհաննէս** առաքեալին է յանձնում, նուազում է վերջինի բազուկների

մէջ. տեսարանը վերջանում է կատարած ամբոխի ազդականերով:

Յանձնաժողովի որոշմամբ ամբողջապէս հանուած էր եօթներորդ տեսարանը, որպէս զի դա զեղասիրական տպաւորութիւնը խանգարէր: **Լս** տեսարանը պիտի ներկայացնէր **Գողգոթան**՝ **Յիսուս** խաչի վերայ, մառախուղով և միզով պատած: **Նորա** վերջին խօսքերը պիտի երգուէին տեսարանի ետեւի կողմից: **Խաչի** զլին՝ ամպերի վերայ, պիտի երևային **հրեշտակները**, իսկ ներքե անդունդի մէջ սատանաները, որոնք կռուում են **հրեշտակների** հետ մարմնից զատուող **հոգին** ձեռք բերելու համար: **Խոր** քննադատները առանց բացառութեան շատ գոհ են յանձնաժողովի այս որոշման համար:

Ա երջարանը ալլաբանական է. **հեռու** փռուում է կանաչադարձ տարածութիւն, որ լուսաւորուած է արեւի ծառագայթներով: մէջ տեղ կանգնեցրած է խաչը, իսկ նորա առաջ ծունկ չոքած աղօթում է մի մեծ բազմութիւն ամէն տեսակ ազգերից բաղկացած: **Դոցա** մէջ նկատելի են **Պետրոս**, **Յովհաննէս** և **Պօղոս** առաքեալները: **Պօղոս** սիրոյ աւետարանն է քարոզում: **Իբրե** վերջաբան երգեցիկ խումբը երգում է **հաւատոյ հանգանակը**:

Գ. Ս.

Մի յիշողութիւն անցեալից—**Չ**գիտեմ որչափ իրաւացի է եղել եւրոպացի քննադատների կարծիքը վերե նկարագրուած թատերգութեան մասին, որով խաչի տեսարանը բեմի վերայ անպատեհ է համարուել, բայց աւելորդ չեմ համարում մի քանի խօսք անել **հինգ** տարի առաջ տեսած մի այդպիսի ներկայացման մասին, որ շատ խոր տպաւորութիւն է թողել իմ վերայ:—**Յայանի** է, որ միջին դարերում կրօնական ներկայացումները, միստերիանները, շատ տարածուած էին **Եւրոպայում**, անցեալ դարու վերջերին նոքա խիստ եղծեալ բնաւորութիւն ստացած լինելով արգելուեցան **Գերմանիայում** և միայն **Բաւարիայի Օբեր**—**Լմերգաու** դիւղը կարողացաւ արտօնութիւն ձեռք բերել 10 տարին մի անգամ շարաւանաց շաբաթը ներկայացնելու, որի համար մի ժանտախտի ժամանակ ուխտ էր արել: